

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Υπάρχουν κάποιες στιγμές στην ιστορία που οι ανάγκες ενός τόπου, μιας κοινωνίας, συμπυκνώνονται σε δυο – τρεις ζωτικούς στόχους. Από την επίτευξή τους εξαρτάται η πορεία της χώρας για δεκαετίες. Τέτοια στιγμή ήταν η «περίοδος Σημίτη». Καθ' όλη τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του οι μεγάλοι εθνικοί στόχοι είχαν το προβάδισμα. ΟΝΕ και ευρώ, αναπροσανατολισμός της εθνικής πορείας, Κυπριακό και σχέσεις με την Τουρκία. Αυτή άλλωστε ήταν και η ουσία της «έκτακτης εντολής» που πήρε δύο φορές από τον ελληνικό λαό. Σαν ο λαός να αισθανόταν ότι η Ελλάδα κινδύνευε να μείνει πίσω, να χάσει την επαφή με τις βασικές τάσεις της εποχής και ανέθετε στον Κ. Σημίτη προσωπικά να αποτρέψει τον κίνδυνο. Γι' αυτό η εντολή που έλαβε υπερέβαινε τον κομματικό χώρο του ΠΑΣΟΚ στον οποίο όπως είναι γνωστό ξεκίνησε από θέση μειοψηφίας. Οι εθνικοί στόχοι είναι συνήθως περισσότερο ανελαστικοί από την τρέχουσα διαχειριστική πολιτική, με την έννοια ότι η ποικιλία των μέσων για την επίτευξή τους είναι πιο περιορισμένη, οι επιλογές πιο σκληρές και οι χρόνοι αυστηρότεροι. Παρ' όλα αυτά, οι ιδεολογικοί – πολιτικοί παράγοντες έχουν πάντα τον ρόλο τους.

Πώς αλληλοκαθορίστηκαν λοιπόν, η εκσυγχρονιστική εθνική πολιτική με την αριστερή πολιτική και την Αριστερά μέσα και έξω από το ΠΑΣΟΚ; Χρειάζεται μια αρχική, a priori θέση. Καμμία Αριστερά ή αριστερή πολιτική δεν νοείται ούτε αξίζει το όνομά της αν θυσιάζει τους εθνικούς στόχους σε επιμέρους σκοπιμότητες και κομματικές ιδιοτέλειες. Η «από τα αριστερά» κριτική στην «περίοδο Σημίτη» νομιμοποιείται μόνο αν είναι συμβατή με την επίτευξη των εθνικών στόχων, μόνο αν υποδεικνύει ένα ρεαλιστικό εναλλακτικό δρόμο. Αλλιώς είναι ανέξοδη δημαγωγία. Μόνο το ΚΚΕ που ρητά τοποθετεί τον εαυτό του εκτός της εθνικής στόχευσης και της ευρωπαϊκής προοπτικής δικαιούται να αποστασιοποιείται από αυτή την υποχρέωση. Είναι όμως σαφές ότι το ΚΚΕ της μεταδιπολικής εποχής διέρχεται μια φάση ιδεολογικό – πολιτικής μετάλλαξης κατά την οποία έχουν γίνει έντονα τα εθνολαϊκιστικά στοιχεία.

Σε κάθε περίπτωση, συσχέτιση της εκσυγχρονιστικής εθνικής πολιτικής με τις ευαισθησίες και τις αγωνίες της Αριστεράς κατά την περίοδο Σημίτη, κλιμακώνεται στο επίπεδο των κεντρικών πολιτικών επιλογών, του ιδεολογικού κλίματος της κοινωνίας και βεβαίως στο επίπεδο των ίδιων των πολιτικών φορέων της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας.

Α. Κεντρικές πολιτικές επιλογές και Αριστερά

Είναι γνωστό ότι η επίτευξη των στόχων της ΟΝΕ απαιτήσε μια παρατεταμένη αυστηρή δημοσιονομική πολιτική δεδομένου ότι η Ελλάδα είχε καταγράψει επί πολλά χρόνια κάκιστες επιδόσεις. Η επιλογή των κυβερνήσεων Κ. Σημίτη ήταν να πετύχει την προσαρμογή χωρίς να πληρώσουν το κόστος οι εργαζόμενοι και τα αδύναμα στρώματα ή να πληρώσουν το λιγότερο δυνατό. Οι δυναμικοί ρυθμοί ανάπτυξης και η εισοδηματική πολιτική ανέλαβαν κυρίως το βάρος της επίτευξης αυτού του στόχου. Μέσω αυτών επιδιώχθηκε όχι μόνο η εξισορρόπηση των κοινωνικών βαρών που συνεπάγετο η εθνική προσπάθεια, αλλά και η αντίδραση στην τάση διεύρυνσης των ανισοτήτων που παρήγαγε αυθορμήτως η διεθνής και εθνική αγορά στις συνθήκες παγκοσμιοποίησης. Η βασική αυτή αφετηριακή επιλογή διατυπώθηκε επανειλημμένα από τον τότε πρωθυπουργό. Τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας υπήρξαν ουσιαστικότερα αν συγκριθούν τόσο με τις επιδόσεις προηγούμενων κυβερνήσεων όσο και με την εμπειρία άλλων ευρωπαϊκών χωρών που διέτρεξαν την ίδια στενωπό. Παρά την ακατάσχετη δημαγωγία των αντιπάλων, η επιστημονική ανάλυση για την πορεία των κοινωνικών ανισοτήτων δείχνει άλλη εικόνα.

Με το ίδιο πνεύμα επιδιώχθηκε να αντιμετωπιστεί το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας. Εδώ υπήρχαν γνωστές δομικές δυσκολίες και περιορισμοί. Η φτώχεια στην Ελλάδα έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: ηλικιωμένοι, αγροτικές περιοχές, χαμηλή μόρφωση, άνεργοι. Σε αυτούς προστίθενται τα θύματα του μοντέρνου αποκλεισμού με τραγικότερες περιπτώσεις τους χρήστες των ναρκωτικών. Η αναδιανεμητική ικανότητα της κοινωνικής πολιτικής εξάλλου, ήταν και είναι πολύ περιορισμένη. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα είναι πρόσφατο, ιδιαίτερα γραφειοκρατικό και έχει πολλές «τρύπες» - αφήνει ακάλυπτες πολλές κατηγορίες πολιτών που χρήζουν μέριμνας. Οι συντάξεις αποτελούν ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό συγκριτικά με τις άλλες κατηγορίες της κοινωνικής δαπάνης και αν θέλουμε να αποκτήσουμε αποτελεσματικό κράτος πρόνοιας, πρέπει να αλλάξουμε την αναλογία. Η προσπάθεια μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού απέτυχε και συκοφαντήθηκε. Το πρόβλημα παραμένει μπροστά μας. Στα όρια των δημοσιονομικών αντοχών αναπτύχθηκαν νέες πρωτοβουλίες για τη δημιουργία ενός καθολικού και εγγυημένου επιπέδου ανεκτής διαβίωσης (ΕΚΑΣ, προγράμματα απασχόλησης ανέργων, υποδομές αποτοξίνωσης, κ.ά.). Θα χρειάζονταν περισσότερα και σίγουρα θα χρειάζονταν διοικητικές και αυτοδιοικητικές μεταρρυθμίσεις ώστε τα χρήματα να πιάνουν τόπο, να φτάνουν γρηγορότερα και χωρίς σπατάλες στους τελικούς δικαιούχους.

Στη δεκαετία του '90 η Ελλάδα γνώρισε μια ιστορικού χαρακτήρα αλλαγή που ακόμα προσμετρούμε τις επιπτώσεις της. Από εξαγωγέας εργατικής δύναμης έγινε χώρα υποδοχής οικονομικών μεταναστών, ιδίως αλβανών. Είναι γνωστό, ότι το γεγονός προκάλεσε συχνά μαζικές ξενοφοβικές αυταρχικές αντιδράσεις. Η Αριστερά πρωτοστάτησε στην κριτική αυτών των φαινομένων και έδωσε πολιτική – ιδεολογική μάχη για τη διαφύτιση της κοινής γνώμης. Οι πολιτικές και ιδεολογικές παρεμβάσεις του πρωθυπουργού, όπως και του Προέδρου της Δημοκρατίας, αποτέλεσαν έγκυρες και βαρύνουσες στιγμές αυτής της προσπάθειας. Αυτό δεν αναιρεί τις αμφιταλαντεύσεις της μεταναστευτική πολιτικής, τις εθνικιστικές εκδηλώσεις στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ και τις καταχρήσεις της Δημόσιας Διοίκησης στην αντιμετώπιση των μεταναστών. Υπήρξε όμως αποφασιστική η συμβολή της κεντρικής πολιτικής κατεύθυνσης και της πολιτικής ηγεσίας στην καλλιέργεια της αξίας της ανεκτικότητας, μείζονος κεφαλαίου της φυσιογνωμίας της Αριστεράς σήμερα.

Η σύγχρονη αριστερή στρατηγική δεν περιορίζεται όμως στο εθνικό επίπεδο. Το αντίθετο μάλιστα. Η πολιτική διεύθυνση της παγκοσμιοποίησης είναι θεμελιακή ανάγκη προκειμένου να πιθασευτεί ο αχαλίνωτος σημερινός καπιταλισμός. Εδώ έγκειται και η βαθύτερη αριστερή ουσία της προσπάθειας ενοποίησης της Ευρώπης. Έξω από αυτή την προσπάθεια δεν υφίσταται Αριστερά. Υφίσταται μόνο αριστερολόγος εθνολαϊκισμός. Ο Κ.Σημίτης προσωπικά και οι κυβερνήσεις του έπαιξαν ενεργό ρόλο στην προώθηση του αριστερού ευρωπαϊσμού στο εσωτερικό της χώρας και ταυτόχρονα βρέθηκαν στην πρώτη γραμμή των δυνάμεων που αγωνίζονται για την προωθημένη πολιτική και κοινωνική Ευρώπη (μείζονες σχετικές παρεμβάσεις του πρωθυπουργού σε ευρωπαϊκό επίπεδο).

Η εξωτερική πολιτική που στην Ελλάδα συνήθως λέγεται «εθνικά θέματα», ασκεί καθοριστική επίδραση στο φαντασιακό της κοινωνίας μας, στις συμπεριφορές και στο κοινό λαϊκό αίσθημα. Δεν είναι τυχαίο ότι τα εθνικιστικά στερεότυπα όξυναν επικίνδυνα τις σχέσεις με τους γείτονες, πρωτίστως με την Τουρκία, αλλά και τη ΠΓΔΜ και την Αλβανία, ενώ παράλληλα, τα δόγματα μιας απολιθωμένης αριστερής σκέψης καθήλωσαν επί καιρό την Ελλάδα στο περιθώριο του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι. Ο Κ.Σημίτης άλλαξε ριζικά τη «φιλοσοφία» της εξωτερικής πολιτικής. Επέβαλε την εικόνα μιας ισχυρής αντιεθνικιστικής ευρωπαϊστικής Ελλάδας, ανατρέποντας το

στερεότυπο του προβληματικού εταίρου (ή χειρότερα του «μαύρου πρόβατου») της Ευρώπης. Η Ελλάδα έπαψε να επικαλείται διαρκώς τις ιδιαιτερότητές της, ή να παραπονείται συνεχώς για τις «αδικίες» που υφίσταται από τους ισχυρούς, γεγονός που τροφοδοτούσε διαρκώς την εσωστρέφεια, την αμυντική ψυχολογική περιχαράκωση, την απόσπαση των εθνικών μας ζητημάτων από το ευρωπαϊκό / διεθνές γίγνεσθαι και την εκ των υστέρων «επαιτεία» της αλληλεγγύης των ισχυρών. Η Ελλάδα ακολούθησε την αντίθετη εθνική στρατηγική. Συμμετείχε ενεργά και εποικοδομητικά στις ευρωπαϊκές διαδικασίες ενοποίησης με άποψη και ενδιαφέρον για τη γενική πορεία. Ενέταξε τα ιδιαίτερα προβλήματά της μέσα στην γενική πορεία της Ενωμένης Ευρώπης, των ΝΑΤΟϊκών σχεδιασμών, κλπ., έτσι ώστε να αποτελούν θέματα μιας ευρύτερης διαδικασίας επίλυσης διαφορών και όχι απλές διμερείς συγκρούσεις δύσληπτες για τους τρίτους. Προέταξε τους διεθνείς κανόνες και το διεθνές δίκαιο ως πλαίσιο επιχειρηματολογίας των εθνικών μας θέσεων χωρίς να ζητά από τους τρίτους να κρίνουν ποιος έχει δίκαιο και ποιος άδικο, αλλά πώς μεταφράζεται ο γενικός κανόνας στον οποίο όλοι έχουν συναινέσει, στην συγκεκριμένη περίπτωση. Τα αποτελέσματα στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής είναι γνωστά και δεδομένα. Χρειάζεται όμως να τονιστεί η θετική επίδραση που είχε στο εσωτερικό, στην εδραίωση ενός διαφορετικού «κοινού αισθήματος» για τη θέση της Ελλάδας στον κόσμο, το οποίο ακόμα κρατάει παρά την υπονόμηση από τις σημερινές επιλογές στην Ελλάδα και την Κύπρο. Μέσα σε αυτό το κλίμα μπόρεσε η σύγχρονη Αριστερά να δέσει τις αξίες της ανεκτικότητας, του αντιεθνικισμού, των ανοιχτών οριζόντων και του δημοκρατικού διαλόγου με μια δυναμική έννοια του Έθνους και της διεθνοποίησης.

B. ΠΑΣΟΚ και Ευρωπαϊκή Αριστερά

Επί Κ. Σημίτη το ΠΑΣΟΚ ολοκλήρωσε και σταθεροποίησε την ενσωμάτωσή του στην οικογένεια του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού. Η καθυστερημένη και αμφίθυμη αποδοχή αυτού του πλαισίου έδωσε τη θέση της σε μια προσπάθεια συστηματικότερης ιδεολογικής συγκρότησης η οποία θα λειτουργούσε και σαν αντίβαρο στον αυξανόμενο «κυβερνητισμό» που συνεπαγόταν η πολύχρονη παραμονή στην εξουσία.

Η δεκαετία του '90 ήταν κομβική για τον ευρωπαϊκό σοσιαλισμό. Έφερε ελπίδες και απογοητεύσεις. Για ένα διάστημα οι δεκατρείς από τις δεκαπέντε χώρες της τότε Ευρωπαϊκής Ένωσης είχαν σοσιαλιστική κυβέρνηση, την ίδια περίοδο που στις ΗΠΑ κυβερνούσαν οι Δημοκρατικοί του Κλίντον. Παρά την ιδεολογικοπολιτική συγγένεια ωστόσο, είχαν αρχίσει να διαφαίνονται οι στρατηγικές αποκλίσεις ΗΠΑ – Ευρώπης (ενός μέρους της Ευρώπης) που έγιναν χάσμα μετά την άνοδο του Μπους και την 11^η Σεπτεμβρίου 2001. Η περίοδος χαρακτηρίστηκε επίσης από την αναζήτηση του μεταδιπολικού «προσώπου» της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας. Η πιο επίμαχη εκδοχή στάθηκε ο «τρίτος δρόμος» του βρετανικού εργατικού κόμματος του Μπλερ.

Ο Κ.Σημίτης τοποθέτησε το ΠΑΣΟΚ πολύ πιο κοντά στην κλασικότερη εκδοχή του Ευρωπαϊκού σοσιαλισμού που εκφραζόταν από τη γερμανική Σοσιαλδημοκρατία και το γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα του Ζοσπέν. Η επιλογή αυτή εξέφραζε και ιδεολογικές και γεωπολιτικές συγγένειες. Η αγωνία για τις αξίες της αλληλεγγύης, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της συλλογικότητας ήταν περισσότερο έντονη στην κλασική εκδοχή έναντι των υπερβολικών ανοιγμάτων που έκανε ο «τρίτος δρόμος» στην αγορά και στον (νεο)φιλελεύθερο ατομισμό. Περισσότερη ακόμα σημασία είχαν οι γεωπολιτικές προϋποθέσεις που προέκυπταν από τον σταθερό προσανατολισμό του ΠΑΣΟΚ του Κ.Σημίτη στην ευρωπαϊκή ενοποίηση σαν αντίβαρου στην μονοκρατορία των ΗΠΑ και ως νέου ευνοϊκότερου επιπέδου άσκησης πολιτικών ανάπτυξης και αλληλεγγύης. Η συγκρότηση μιας τέτοιας «ατμομηχανής» στο εσωτερικό της Ε.Ε. ήταν αναγκαία

και σε αυτή συναρθρώνονταν οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί, το γεωστρατηγικό όραμα και η αναγέννηση του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού συμβιβασμού με τα εργατικά και λαϊκά στρώματα.

Τελικά οι ελπίδες που δημιούργησε η ολιγόχρονη κυριαρχία των σοσιαλιστικών κυβερνήσεων στην Ε.Ε. διαψεύστηκαν. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι η διάψευση πήγασε, πρώτον, από την αδυναμία να επιταχύνουν την πολιτική συγκρότηση της Ευρώπης και δεύτερον, από τη διαφωνία ως προς τη σχέση με τις ΗΠΑ. Τα δύο θέματα είναι συναρτημένα. Και στα δύο, η επίδραση του «μπλερισμού» υπήρξε αρνητική, αν όχι μοιραία.

Επιστρέφοντας στο εσωτερικό, η περίοδος Σημίτη χαρακτηρίστηκε από την αποκατάσταση και τον εμπλουτισμό των σχέσεων του ΠΑΣΟΚ με την προοδευτική επιστημονική κοινότητα και τη διάνοηση, μια σχέση που ήταν ως τότε εξαιρετικά ισχνή και προβληματική για τα μέτρα ενός μεγάλου σοσιαλιστικού κόμματος. Ωστόσο, η σχέση αυτή δεν έδωσε τους καρπούς που θα μπορούσε ούτε στο εθνικό ούτε στο κομματικό επίπεδο με πολλαπλές ευθύνες. Έλειπαν αφενός μια μακροπρόθεσμη και διορατική πολιτική εκπαίδευσης και έρευνας, αφετέρου το κόμμα και οι ιδεολογικοί του θεσμοί αντέδρασαν αμυντικά, αν δεν υπονόμισαν συνειδητά τις νέες δυνατότητες.

Κελεωόμου

Γ. Περί Κεντροαριστεράς

Συναρτημένο με το προηγούμενο είναι και το περίφημο ζήτημα της Κεντροαριστεράς που συνόδεψε όλη την περίοδο Σημίτη. Σε αυτό επενδύθηκαν διάφορες προσδοκίες. Η σύγκλιση των χώρων του ΠΑΣΟΚ με την Ανανεωτική Αριστερά, η ανανέωση ή και η υπέρβαση του ΠΑΣΟΚ, ανασυγκρότηση της ευρύτερης προοδευτικής παράταξης μέσω της αλληλεπίδρασης των διακριτών πολιτικών παραδόσεων στο εσωτερικό της. Κοινό υπόβαθρο όλων των ανωτέρω εκδοχών ήταν η διαμόρφωση ενός πλειοψηφικού κοινωνικού – πολιτικού ρεύματος για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας υπό την ηγεμονία των ιδεών και των αξιών του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού.

Σημίτη
1996
11/11/96

Η σχετική συζήτηση και ταυτόχρονα το περιεχόμενο του ζητήματος χωρίζεται σε δύο περιόδους. Στην πρώτη, επικεντρώνεται στην πιθανότητα προνομιακής σχέσης και πολιτικής σύγκλισης του ΠΑΣΟΚ με τον ΣΥΝ. Όταν αυτή θα αποδειχτεί μη ρεαλιστική, η συζήτηση περί κεντροαριστεράς θα μετουσιωθεί στο ζήτημα της ανανέωσης του ΠΑΣΟΚ, στην αξιοποίηση ενός ευρύτερου κόσμου της Αριστεράς και στους όρους για την επαναπροσδιορισμό της ευρύτερης προοδευτικής παράταξης.

Η συζήτηση για τη σχέση ΠΑΣΟΚ – Αριστεράς είχε ήδη ένα μακρύ παρελθόν. Ο Κ. Σημίτης την αναθέρμανε και ταυτόχρονα την έθεσε σε νέα βάση αμέσως μετά την ανάληψη της πρωθυπουργίας. Πηγαίνοντας προσωπικά στο Συνέδριο του ΣΥΝ (14.3.1996) διατύπωσε τη δική του άποψη για την Κεντροαριστερά, και ταυτόχρονα για την ανάγκη αναβάθμισης των σχέσεων με τον ΣΥΝ. «Με την προϋπόθεση ότι θα προσδιορίσουμε ξανά το περιεχόμενο και τους στόχους, το σχέδιο και τις αξίες μας. Για μία νέα, μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία, χρειάζεται ένα νέο, μεγάλο σχέδιο, που ενώνει ηθικό ορίζοντα και εκσυγχρονιστική πρακτική, ανάπτυξη και κοινωνική ευαισθησία. Αυτό το νέο, μεγάλο σχέδιο, που καλείται να διαμορφώσει το πρόσωπο της Ελλάδας του επόμενου αιώνα, αυτό ονομάζω σήμερα Κεντροαριστερά. Αυτό είναι και το στοίχημά μας: Να αποδείξουμε στην πράξη ότι δεν είμαστε όλοι ίδιοι, δεξιοί και αριστεροί. Ότι πέρα από τους σιδερένιους νόμους μίας διεθνούς οικονομικής πραγματικότητας, πέρα από όσα επιβάλλει η ανάγκη επιβίωσης σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον, η κοινωνική πρόοδος και ο εκσυγχρονισμός συνδέονται με το

αξιακό φορτίο και τις κεντρικές ιδέες που μας διαπερνούν - της δημοκρατίας της κοινωνικής αλληλεγγύης, ενός δίκαιου και αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας, της πραγματικής ελευθερίας, μιας δημοκρατικής και ειρηνικής διεθνούς τάξης πραγμάτων στην οποία μετέχουμε δημιουργικά». Στην πρόταση του Κ.Σημίτη, συνδέονταν στενά ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής κοινωνίας, η ανανέωση του αριστερού προγράμματος για να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της νέας εποχής και η δημιουργία ενός νέου πολιτικού – κοινωνικού συνασπισμού με επίκεντρο τη συμμαχία με τον ΣΥΝ. Ήταν μια στρατηγική προσέγγιση που ξεπερνούσε το επίπεδο των χειρισμών, οι οποίοι σε κάποιες συγκυρίες υπήρξαν και ατυχείς (όπως ο ανέφικτος διαχωρισμός της Κεντροαριστεράς σαν πρότασης που απευθύνεται μόνο στην κοινωνία και όχι προς τις πολιτικές δυνάμεις του ομώνυμου χώρου). Σε κάθε περίπτωση, η προσπάθεια δεν περπάτησε γιατί η απάντηση της ηγεσίας του ΣΥΝ πρωτοστατούντος του προέδρου του Ν.Κωσταντόπουλου, ήταν πλήρως απορριπτική. Η πρόταση – πρόσκληση Σημίτη αντιμετωπίστηκε σαν προσπάθεια «διεμβολισμού», χωρίς να ξεκαθαρίσει τι καθιστά «διεμβολισμό» μια πρόταση φυσιολογικής συμμαχίας δύο όμορων κομμάτων σε μια μάλιστα φάση σεισμικών αλλαγών. Η πλειοψηφία της ηγεσίας του ΣΥΝ αντέτεινε την απλή αναλογική σαν απόδειξη της ειλικρίνειας των προθέσεων του ΠΑΣΟΚ. Έβαζε το κάρο μπροστά από το άλογο δεδομένου ότι χωρίς την πρότερη απόφαση για συμμαχία, η απλή αναλογική θα σήμαινε ακυβερνησία. Ο κόσμος είχε αποκτήσει πικρή εμπειρία την περίοδο 1989-90, ο δε ΣΥΝ ο οποίος είχε πληρώσει το μεγαλύτερο κόστος του τότε εκλογικού νόμου, θα έπρεπε να είχε βγάλει τα συμπεράσματά του. Σε κάθε περίπτωση, οι σχέσεις με τον ΣΥΝ όχι μόνο δεν προχώρησαν αλλά έγιναν όλο και πιο προβληματικές. Η ηγεσία του συμπορεύτηκε αρχικά με την εσωτερική αντιπολίτευση του ΠΑΣΟΚ επιτιθέμενη κατά του εκσυγχρονισμού, και αργότερα, στη δεύτερη τετραετία, δεν έχασε ευκαιρία να χτυπήσει μαζί με τη ΝΔ την κυβερνητική πολιτική σε μια προφανή προσπάθεια «περικύκλωσης». Το κόστος το πλήρωσε κυρίως ο ΣΥΝ. Όξυνε τις εσωτερικές του αντιθέσεις, πολλαπλασίασε τις αποχωρήσεις και κυρίως άμβλυσε τα ιδεολογικά και πολιτικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του. Το σημερινό του στίγμα και η πορεία που φαίνεται να διαγράφει προς το ΚΚΕ, είναι απόρροια της κλειστής στάσης που η ηγεσία του ΣΥΝ επέλεξε να κρατήσει απέναντι στη νέα ατζέντα που ετίθετο στην Αριστερά μετά το τέλος του διπολικού κόσμου και ενώπιον των αναγκών εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας.

Στη δεύτερη φάση, η συζήτηση για την Κεντροαριστερά ταυτίστηκε λίγο – πολύ με την προσπάθεια ανανέωσης του ΠΑΣΟΚ ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της νέας εποχής. Από ένα μέρος του στελεχικού δυναμικού του ΠΑΣΟΚ το εγχείρημα χαρακτηρίστηκε σαν «δεξιά στροφή» και σαν «εγκατάλειψη του σοσιαλισμού». Η κριτική εξέφραζε μια αντίληψη που ταύτιζε το *αριστερό* με το *λαϊκιστικό*. Κυρίως όμως, εξέφραζε την υπεράσπιση των θέσεων εξουσίας, ήταν μια μάχη εσωκομματικών χαρακωμάτων στη βάση προσωπικών στρατηγικών. Ο κομματικός μηχανισμός και τα κομματικά φέουδα έμειναν αδιαπέραστα από αυτή την απόπειρα αναδιάταξης, διώχνοντας αντί να μαζεύουν κόσμο και στελέχη της Αριστεράς που θέλησαν να συστρατευτούν στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού. Όπως χαρακτηριστικά είχε πει ένας γνωστός αριστερός «είναι πιο εύκολο να μπεις στην κυβέρνηση παρά στο κόμμα!».

Το ζητούμενο όμως δεν ήταν η κυβέρνηση αλλά η ανανέωση του μεταρρυθμιστικού πολιτικού υποκειμένου που θα συνέδεε την κυβέρνηση με την κοινωνία των πολιτών, τον εκσυγχρονισμό «από τα πάνω» με την οργάνωση και την πρωτοβουλία «από τα κάτω». Πόσο μάλλον που μετά την επιτυχή είσοδό μας στην ΟΝΕ, ο εκσυγχρονισμός γινόταν πιο απαιτητικός. Εστιαζόταν στους θεσμούς της διοίκησης, του κράτους πρόνοιας, της υγείας, της παιδείας, κ.ο.κ. Σε αυτό το επίπεδο, ο ρόλος του κόμματος

και της δράσης του μέσα στην κοινωνία ήταν απαραίτητος. Δεν ανταποκρίθηκε και αυτό κόστισε στο όλο εγχείρημα του εκσυγχρονισμού.